

Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet

The Pattern on Grand Strategies: Smart Alignment
and Flexible Competition in Türkiye-Russia Relations*

Alperen Kürşad ZENGİN** - İlyas TOPSAKAL***

Öz

Türkiye-Rusya ilişkilerinin değerlendirilmesi, karşılıklı tarihsel düşmanlık algıları ile stratejik ortaklık arasındaki bir ikilemdir. Yukarıda bahsedilen ikilemin sorunlu alanlarından kurtulmak için alternatif bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Bu açıdan çalışmanın temel amacı, Türkiye ve Rusya'nın büyük stratejilerini belli bir model çerçevesinde açıklamak ve her iki ülkenin de karşı karşıya geldiği Suriye, Libya ve Güney Kafkasya'daki politikalarını değerlendirmektir. Söz konusu alanlarda ulusal çıkarları örtüşen, çatışan ve aynı zamanda ortak zeminde buluşabilecek iki ülkenin ilişkilerinin nasıl tanımlanacağı önemli bir sorundur. Bu çalışmada Türkiye-Rusya ilişkilerinin "akıllı uyum" ve "esnek rekabet" kavramları etrafında tanımlanabileceği iddia edilmektedir.

* Bu çalışma "The Intersection of Grand Strategies in Türkiye-Russia Relations: Reflections of Smart Alignment and Flexible Competition in the International Arena" başlıklı çalışmadan türetilmiştir. Türkiye-Rusya ilişkilerinin son yıllarda geçirdiği değişim ve dönüşümün uluslararası alandaki bariz etkilerinin ele alınmasıyla Türkçe literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir. Bkz. Zengin, Alperen Kürşad, and İlyas Topsakal. "The Intersection of Grand Strategies in Türkiye-Russia Relations: Reflections of Smart Alignment and Flexible Competition in the International Arena." *Insight Turkey* 23:4 (2021): 147-169.

** Arş. Gör., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0003-2254-6680, e-posta: zengin.alperenkursad@gmail.com.

*** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0003-1415-4898, e-posta: topsakal@istanbul.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 28.02.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 07.05.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Anahtar Kelimeler: *Büyük Strateji, Akıllı Uyum, Esnek Rekabet, Türkiye-Rusya İlişkileri, Türkiye ve Rusya'nın büyük stratejisi.*

Abstract

Evaluating Türkiye-Russia relations is a dilemma, as the two countries fluctuate between perceptions of mutual historical hostility and strategic partnership. An alternative perspective is needed to get beyond the impasse of this dilemma. The main purpose of this study is to explain the common aspects of the grand strategies of Türkiye and Russia within the framework of the pattern and to evaluate the policies of both countries in Syria, Libya, and the South Caucasus where the interests of both intersect and occasional conflict. We propose that Türkiye-Russia relations can best be defined around the concepts of "smart alignment" and "flexible competition".

Keywords: *Grand Strategy, Smart Alignment, Flexible Competition, Türkiye-Russia Relations, Grand Strategy of Türkiye and Russia.*

Giriş

Türkiye-Rusya ilişkilerini iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerinin başlangıcı olan on beşinci yüzyıla kadar götürebiliriz. Ancak, ikili ilişkilere tarihsel bir perspektiften bakmak, imparatorluklar çağındaki savaşları ve Soğuk Savaş dönemindeki tehdit algısını beslediği için ontolojik güvenlik ikilemini ortaya çıkarabilir. Aynı zamanda, Türkiye-Rusya ilişkilerini sadece vaka çalışmalarına dayandırmak, anlık etkileşimler içerdiği için eksik ve sözde ılımlı görünebilir. Bu nedenle her iki durumun da sakıncalı koşullarından kurtulmak ve özellikle Suriye, Libya ve Güney Kafkasya'daki son olaylarda Türkiye ve Rusya ilişkilerini değerlendirmek için alternatif bir bakış açısı gerekmektedir. Söz konusu gereklilik doğrultusunda, bu çalışmanın temel amacı, Türkiye ve Rusya'nın büyük stratejilerinin birbiriyle kesişen noktaları üzerinden bir örüntü oluşturarak ikili ilişkilerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Çalışmanın hipotezi ise Türkiye-Rusya ilişkilerinin ortaya attığımız akıllı uyum ve esnek rekabet kavramları üzerinden değerlendirilebileceğidir.

Çalışmanın metodolojisi iki kavramsal bölümden oluşmaktadır; ilk bölümde, büyük strateji kavramı, literatürde ulusal güvenlik ve gelecek tasavvurunu merkeze alan çalışmalar ile açıklanacaktır. Daha sonra Türkiye ve Rusya'nın büyük stratejilerini ayrı ayrı açıklamak yerine (ki bu çalışmanın kapsamı dışındadır) birbirleriyle uyuşan noktalar üzerinden bir örüntü oluşturulacaktır. Örüntüye dair kerteriz noktası ise, her iki ülke için de;

uluslararası sistemin yapısal değişim veya dönüşümünün yaşandığı mevcut dünya düzeninin yarattığı fırsatlar ve risklerdir. Bu kapsamda, ABD'nin uluslararası sistemdeki görelî gerilemesinin yarattığı güç boşlukları ve buna bağlı olarak çok kutupluluk söylemi çerçevesinde her iki ülkenin geleceğe yönelik vizyonları ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci kavramsal bölümünde, Türkiye-Rusya ilişkilerini açıklamak amacıyla daha önce oluşturulan büyük strateji örüntüsü, "akıllı uyum" ve "esnek rekabet" kavramları üzerinden test edilecektir. Öncelikle ortaya konan kavramlar saldırgan ve savunmacı realizmin teorik önermeleriyle desteklenecek ve ardından iki ülkenin son dönemde birlikte faaliyet gösterdikleri bölgesel olaylar üzerine bir değerlendirme bölümü sunulacaktır.

1. Kavramsal Bağlam I: Büyük Strateji

Büyük strateji, devlet yönetiminin en yüksek biçimidir, aynı zamanda devletlerin uluslararası sistemin karmaşık ve güvensiz ortamında hayatta kalmalarını sağlayabilir. Bu nedenle, büyük bir strateji oluşturmak son derece zordur.¹ Birçok yönden, büyük stratejinin zorluğu, onun anlamı ile doğrudan bağlantılıdır. Büyük strateji, en yetenekli liderler için bile zor bir iştir. Çünkü ulusal çıkarların, ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin ve kaynakların ilişkisel bütünlük çerçevesinde ele alınması ve iktidarın çok boyutlu doğası olduğunun anlaşılması gerekir.² Bu zorluk doğal olarak yumuşak ve sert güç unsurları içerdiklerinden, aynı zamanda belirli bir standart ve altyapı için de geçerlidir.

Stratejiyi büyük yapan şey, mevcut güç araçlarını (diplomatik, enformasyonel, askerî ve ekonomik) amaçlar doğrultusunda harekete geçirme yeteneğidir.³ Bu bakımdan belirsiz uçların sınırlı araçlarla uyumlu hale getirilmesi⁴ ve mevcut ve potansiyel güç kaynaklarının bağımlı

¹ Hal Brands, *What Good Is Grand Strategy?: Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*, Cornell University Press, London, 2014, s. 1.

² Hal Brands, "The Promise And Pitfalls of Grand Strategy", *Strategic Studies Institute (SSI)*, US Army War College, Aug 2012, <https://www.jstor.org/publisher/ssiusarmywarc>, erişim 20.12.2020.

³ Peter Layton, "Grand Strategy? What Does That Do For Me?", *The Strategist*, Jul 2012, <https://www.aspistrategist.org.au/grand-strategy-what-does-that-do-for-me/>, erişim 21.12.2020.

⁴ John L. Gaddis, *On Grand Strategy*, Penguin Press, New York, 2018, s. 21.

değişkenler olarak belirlenmesi gerekmektedir. Daha dramatik bir şekilde ifade etmek gerekirse, “umut bir strateji değildir” diyebiliriz.⁵ Bir devlet, güç kaynaklarını aşan bir hedef belirlerse, büyük stratejinin başarılı bir şekilde uygulanması sağlanamayabilir. Büyük strateji oluşturan politika yapıcılarının amacı; devletin uluslararası sistemdeki rolünü belirledikten sonra ulaşmak istediği genel hedefleri gerçekleştirme çabasıdır. Bu bakımdan, büyük strateji, doğası gereği, uluslararası sistemdeki yapısal değişikliklere göre değişmeli ve gelişmelidir. Üzerinde anlaşmaya varılmış büyük bir strateji olmadan, devlet karmaşık ve kaotik bir dış politika ve güvenlik politikasına sahip olabilir ve bu nedenle sorunlar yaşayabilir.⁶

Aynı zamanda büyük strateji geniş bir konudur: ulusların liderlerine hangi hedefleri seçmeleri gerektiğini ve bu hedeflere ulaşmak için ülkelerinin askerî gücünü en iyi şekilde nasıl kullanacaklarını söyler. Dış politika gibi, büyük strateji de bir ulusun dış ilişkilerde yaptığı önemli seçimlerle ilgilenir.⁷ Bu anlamda, askerî araçların dış politika hedeflerini en iyi şekilde nasıl kullanabileceğine odaklanmaktadır. Benzer şekilde, Barry R. Posen, büyük stratejiyi, bir devletin kendisi için güvenliğe en iyi şekilde nasıl ulaşabileceği üzerine siyasi-askerî araçlar-amaçlar zincirinin teorisi olarak tanımlar.⁸ Bu bağlamda büyük strateji askerî tehditlere odaklanmaktadır, çünkü bunlar en tehlikeli tehditlerdir ve bu tehditleri ortadan kaldırmak için maliyetli olan askerî yöntemler gereklidir.⁹ Bununla birlikte, uluslararası bir çatışmayı yalnızca askerî yollarla çözmek neredeyse imkânsızdır. Çünkü uluslararası ilişkilerin askerî güç kazanımlarına bakış açısı şüphelidir. Askerî veya askerî olmayan güvenlik tehditleri genellikle karmaşıktır. Bu nedenle, büyük stratejiyi askerî olmayan güç araçları ile askerî kuruluş arasındaki en üst düzey bağlantı veya birincil arayüz (bağlantı köprüsü) olarak görebiliriz.¹⁰

⁵ Layton, “Grand Strategy? What Does That Do For Me?”, erişim 21.12.2020.

⁶ William C. Martel, *Grand Strategy in Theory and Practice: The Need for an Effective American Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, s. 23.

⁷ Robert J. Art, *A Grand Strategy for America*, Cornell University Press New York, 2004, s. 1-2.

⁸ Barry R. Posen, *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*, Cornell University Press, New York, 1984, s.13.

⁹ Barry R. Posen, *Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy*, Cornell University Press, London, 2014, s. 1.

¹⁰ Dennis M. Drew and Donald M. Snow, *Making Twenty-First Century Strategy*:

Paul Kennedy'nin büyük strateji tanımı askerî araçları ve tehditleri kapsamakla birlikte ekonomik kapasiteyi de içermektedir. Bu tanım aynı zamanda savaşla ilgili olduğu kadar barışla da ilgilidir. Daha somut bir ifadeyle, devlet adamlarının bir savaşı nasıl kazanacaklarını düşünmeleri yeterli değildir; savaşın ekonomik olarak ne kadara mal olacağı önemlidir.¹¹

Büyük stratejinin, geçmişten referanslara yer vererek, mevcut ve potansiyel güç unsurlarının ve uluslararası sistemin yapısının değerlendirilmesine bağlı kalarak geleceğe yönelik bir vizyon içerdiği söylenebilir. Ortaya konan vizyon, bir devletin uluslararası sistemde oynadığı ya da oynamak istediği rolü ile ilgilidir. Mevcut ve potansiyel güç unsurları ile tutarlı ve bağımsız bir rol oluşturmak bu anlamda önemlidir.

Bir devletin rolü genellikle mevcut uluslararası sistemdeki konumundan tatmin olup olmamasıyla ilgilidir. Bununla birlikte, devletin memnuniyetsizliğini çözmeye konusundaki istekliliği, uluslararası sistemin yapısının uygunluğu ile ilişkilendirilmelidir. Ulusal güvenliğin sağlanması, büyük stratejinin uygulanmasıyla ortaya çıkan vizyon olabilirken, tam tersi bir durumun ortaya çıkması bu vizyonun önündeki en büyük engeldir. Bu bakış açısı askerî gücün unsurlarını vurgulasa da, doğru kavramsallaştırılmış güvenlik tehdidi olgusu büyük strateji için hayati bir itkidir.

2. Çok Merkezli Uluslararası Sistem ve Jeopolitik Güç Boşlukları

Bugünün dünya düzeni, Soğuk Savaş döneminin nükleer silahların dengesine dayanan iki kutuplu yapısından oldukça farklıdır. Soğuk Savaş sonrası ilk yıllarda ise uluslararası alanda, etkili bir merkezî otoriteye sahip olmayan birçok "çökmekte olan devlet", yönetilemeyen bölgeler veya zayıf özerk birimler (devletimsi) ortaya çıkmıştır.¹² Ortaya çıkan tüm istikrarsız yapılara rağmen uluslararası sistem ABD merkezli tek kutuplu düzene evrilmiştir. Ancak tek kutuplu uluslararası sistem, ABD'nin dünya genelindeki siyasi ve ekonomik yapıyı tek başına kontrol edemediği için

A Introduction to Modern National Security Processes and Problems, Air University Press, Alabama, 2006, s. 17-18.

¹¹ Paul Kennedy, *Grand Strategies in War and Peace*, Yale University Press, New Haven, 1991, s. 1-10.

¹² Henry Kissenger, *Dünya Düzeni*, (çev. Sinem S. Gül), Boyner Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 400.

son 10 yılda ciddi dönüşümler geçirmiş: ABD'nin hegemonyası ciddi derecede zedelenmiştir.¹³ Günümüz uluslararası sistemi; geleceğin öngörülemediği, dost ve düşman ayrımının yapılmadığı/yapılamayacağı, çatışmaların arttığı, geleneksel güvenlik kurumlarının gevşediği bir döneme girmiştir.¹⁴ Böylelikle ABD'nin göreceli güç kaybı ve liberal düzenin zayıflaması hakkında tartışmalar kendini göstermiş; devletler daha bağımsız hareket etme eğilimine girmiş ve ABD'nin göreceli liderliğini dengeleyen devletler ve bazı kurumlar ortaya çıkmıştır.¹⁵

Çin Hindistan, Rusya gibi hızla yükselen devletler, farklı kültürel, politik ve ekonomik deneyimlere sahip olmalarına rağmen gelişmiş ülkeleri normları ve ekonomik modellerine yeterince uyumlu değillerdir. Bu devletlerin eski blok yapılarını andırarak şekilde hareket ettiklerini söylemek yanlış olur, ancak belirli bir ortaklık seviyesine sahip olduklarını da kabul edebiliriz. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise özellikle Çin ve Rusya'nın liberal dünya düzenini norm olarak baltalayacak ortamı sağlamalarıdır. Çin, özellikle "ABD'nin tiran olarak görüldüğü bir dünyada", yetenek temelli diplomasiyi, ekonomik devlet yönetimini içeren ve kendi siyasi ve ekonomik kalkınma modelini vurgulayan "asimetrik bir strateji" benimsemiştir.¹⁶ Rusya ise normlar boyutuyla Batı'nın "ortak güvenlik anlayışına" ve "ortak güvenlik kurumlarına" -revizyonist- sert güç uygulamalarıyla bir ölçüde zarar vermiştir.

Bununla birlikte, yukarıda belirtilen devletler, özellikle son yirmi yılda, liberal düzenin sağladığı avantajlardan yararlanarak yükselmişlerdir. Liberal düzenin bu devletlerin gelişimi üzerinde iki etkisi olmuştur; birincisi çok taraflı bölgesel veya küresel düzeyde kurulan "kulüpler", ikincisi ise "açık ekonomik pazar" mantığıyla sistem düzeyinde ithalat ve ihracat özgürlüğüdür. Bazı yükselen güçler ve orta ölçekli-bölgesel güçler

¹³ Ziya Öniş ve Mustafa Kutlay, "Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICS," *Third World Quarterly*, 34:8, 2013, s. 1410.

¹⁴ Mustafa Kibaroglu, "Paradigma Yokluğunda Küresel ve Bölgesel Politikalar Belirlemek," *Strategist*, 23, 2019, s. 22-25.

¹⁵ Alperen Kürşad Zengin, "Paradigmasız Uluslararası Sistem ABD'nin Kontrollü Geri Çekilişinin Bir Sonucu Olabilir", *Asya-Avrupa*, 5:50, 2020, s. 57.

¹⁶ Fareed Zakaria, *The Post-American World*, W.W. Norton, New York, 2008, s. 123-129.

(Türkiye, Brezilya, Hindistan), bölgesel, devletlerarası veya uluslararası (BRICS, SCO, G7, G20) kulüplere katılımlarıyla, dünya düzenindeki etkilerinin bir sonucu olarak küresel yönetimde rol oynamaktadır. Bu kulüpler hem küresel hem de bölgesel düzeyde ortaya çıkabilecek kriz durumlarında ekonomik ve güvenlik odaklı çözümler oluşturmaktadır.¹⁷ Söz konusu kulüpler arasında başat aktörlerinden biri olan Çin'in ekonomik büyümesinde, özellikle son 10 yılda ABD ve Avrupa'dan gelen yatırımların yeri yadsınamaz. Aynı zamanda Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi küresel kurumlar da söz konusu ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli bir yere sahiptir.¹⁸

Tüm bu gelişmeler, Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin sona erdiğini ilan etmek ve yenisinin doğacağını iddia etmek için elbette yeterli değildir. Ancak mevcut düzenin bu şekilde devam etmesi pek olası görünmemektedir.¹⁹ Bu belirsiz ve karmaşık geçiş döneminin temel nedeni, bölgesel unsurların küresel ekonomi politikasındaki artan etkisidir. Küreselleşmenin son seviyesi bölgeselleşmeye farklı bir anlam kazandırmış ve özerk bölgesel güvenlik birimlerinin oluşmasına neden olmuştur. Buna ek olarak, bölgesel güçlerin yükselişi ve büyük güçlerin manevra alanının genişlemesiyle devam eden süreç,²⁰ fırsatları ve ortaya çıkan güç boşluklarından kaynaklanan anarşik bir durumu da beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak, uluslararası sistemin merkezî gücünün zayıflaması veya bu pozisyondaki sorumluluklarını yerine getirme konusundaki isteksizliği; fırsatlara, anarşik koşullara ve güç boşluklarına neden olmaktadır.²¹

Türkiye ve Rusya'nın büyük stratejileri, yukarıda özetlenen uluslararası sistemin yapısal dinamiklerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Aslında, bu durum edinilmiş-planlanmış (*deliberate*) büyük stratejiden

¹⁷ Deborah Welch Larson, "New Perspectives on Rising Powers and Global Governance: Status and Clubs", *International Studies Review*, 20:2, 2018, s. 247-254.

¹⁸ Ikenberry, "The Future of the Liberal World Order: Internationalism After America", s. 57-62.

¹⁹ Yeşiltaş ve Pirinççi, *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi*, s. 13-14.

²⁰ Öniş ve Kutlay, "Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICS," s. 1410.

²¹ Kissenger, *Dünya Düzeni*, s. 398-399.

ziyade ortaya çıkan (*emergent*) stratejiye doğru eğilim olarak düşünülebilir. Edinilmiş strateji, ulusal kaynakların ve araçların daha önce kesin olarak tanımlanmış bir amaç için seferber edilmesini ifade ederken, ortaya çıkan strateji, başlangıçta belirlenen hedeflerin ve araçların uluslararası gelişmelere göre sürekli olarak revize edildiği bir anlayışı ifade eder.²² Bu bakımdan her iki ülkenin de büyük stratejinin kasıtlı ve ortaya çıkan strateji biçimleri arasında bir dengeye sahip olduğunu, ancak ortaya çıkan tipten yana bir yapı içinde var olduklarını söyleyebiliriz.

2.1. Türkiye'nin Stratejik Özerklik Arayışı

Türkiye'nin büyük stratejisindeki mevcut uygulamaları ve geleceğe yönelik vizyonu, uluslararası sistemdeki yapısal değişim ve/veya dönüşümün neden olduğu jeopolitik güç boşluklarını edinilen kapasiteye göre fırsatlara dönüştürmeye odaklanmıştır. Burada bahsedilen jeopolitik güç boşluğu sadece askerî anlamda değil, aynı zamanda sıkı disipline dayalı siyasi etkileşimlerin gevşetilmesi ve buna bağlı olarak aktörlere özerklik sağlanması olarak da anlaşılabilir.

Türkiye'nin sınır ötesi askerî operasyonlar sonrasında yürüttüğü diplomasi, güç politikasının yanı sıra adil bir küresel düzen söylemi ve istikrarsız bölgelerdeki faaliyetleri, büyük stratejisinin işaretleridir.²³ Ayrıca Türkiye, sık sık eksen değiştirme tartışmalarına konu olacak şekilde; ne Batı ile bağlarını koparmış, ne İslam dünyasına, ne de Rusya'ya doğru yönelmiş: Türkiye'nin "ekseni" kendi ulusal güvenliği ve ulusal çıkarları üzerine oturmuştur. Yani Türkiye, uluslararası sistemin yapısal değişim ve/veya dönüşümünün yaşandığı günümüzde, bu yapısal değişkenleri dikkate alarak kendi jeopolitik tanımını yapmış ve kendi özülle yakın çevresine yönelmiştir.

Türkiye'nin sınır dışına yöneliminin ilk iddiası, özellikle bölgesel siyasette özerklik arayışı olmuştur. Türkiye'nin özerklik arayışı, komşusu olduğu dünyanın en istikrarsız bölgelerinden birinde kaslarını esnettiğini,

²² Özdemir, "Tasarlanmış ve Beliren Üst Stratejiler: Türkiye ve Diğer Orta Büyüklükteki Devletler için Alternatifler", s. 45.

²³ Ali Karaosmanoğlu, "Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi", Ali Karaosmanoğlu and Ersel Aydınli (ed.), *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 39.

yeni ve gelişen ulusal kimliğini ve özgüvenini keşfettiğini yansıtmaktadır.²⁴ Stratejik özerklik, “*kendi göbeğini kendi kesmek*” deyimiyle ifade edilebilir.²⁵ Aynı zamanda, diğer devletlerle ilişkilerin tüm işleyen ve işlemeyen boyutlarıyla, ulusal çıkarları koruma ve ulusal güvenliği güçlendirme hedefi olarak da algılanmalıdır. Ancak kavram, bir dizi koşul veya herhangi bir ittifakın reddi olarak anlaşılmalıdır.²⁶ Bu durumun getirdiği en önemli gereklilik, ulusal güvenliğin sağlanması, ulusal çıkarların korunması ve sürdürülmesi, dış politika hedeflerine ulaşmak için kendi kaynaklarına dayalı yeterli fırsat ve kabiliyetlerin geliştirilmesidir.²⁷

Türkiye'nin stratejik özerklik arayışının üç unsur çerçevesinde oluştuğunu söyleyebiliriz; bunlardan birincisi; istikrarsız bölgeleri içeren yakın jeopolitiğinde askerî güç kullanması ve diplomatik araçlarla siyasi hedeflerin sağlanmasıdır. Türkiye'nin Suriye krizine müdahalesi ulusal güvenliği merkeze alırken, çatışmaların (görelî) sona ermesinin ardından Türkiye, Rusya ve İran'ın başını çektiği Astana platformu, diplomatik çalışmalarla oluşturulmuştur. Birçok müzakerenin ardından alınan kararlar sonucunda gelen “ortak açıklama”²⁸, sadece çatışmaları ortadan kaldırmakla kalmamış, Suriye'nin gelecekte elde edebileceği istikrarlı yapıya da öngörü oluşturmuştur. Astana üçlüsünün uluslararası gündemde hâlâ sıcak bir konu olan Suriye krizindeki diplomatik başarısı (tarafların farklı görüşleri olsa da) hem Türkiye’de hem de uluslararası alanda oldukça önemli kırılma noktalarını ortaya koymaktadır. Küresel bir etkiye sahip olan krizin, ABD ve Batı'nın taraf olmadığı bir platformda (Astana süreci) çözümlenmesi bu kırılmanın tezahürüdür.

²⁴ Graham E. Fuller, “Is Turkey Out of Control?”, December 2020, <https://grahamefuller.com/is-turkey-out-of-control/>, Erişim 7.12.2020.

²⁵ Kibaroğlu, “Paradigma Yokluğunda Küresel ve Bölgesel Politikalar Belirlemek”, s. 25.

²⁶ Yeşiltaş ve Pirinççi, age, s. 84

²⁷ Kibaroğlu, age, s. 25.

²⁸ Makaleler için bakınız: Türkiye, Dışişleri Bakanlığı “İran İslam Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu Ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlarının Suriye İhtilafını Sona Erdirmek İçin Siyasi Süreci Canlandırmak İçin Üzerinde Mutabık Kalınan Adımlara İlişkin Ortak Açıklaması, Aralık 2016, https://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu_-turkiye-cumhuriyeti-ve-iran-islam-cumhuriyeti-disisleri-bakanlarinin-suriye-ihtilafinin-sonlandırilmasina-mat.tr.mfa, erişim 8.12.2020.

Türkiye'nin Libya'ya müdahalesi ve ardından Doğu Akdeniz'deki mücadelesi, Suriye krizinden farklı motivasyonlara sahiptir. Suriye krizine askerî müdahalenin sonuçları itibariyle uluslararası alanda etkileri olsa da, Türkiye'nin ulusal güvenliğini merkeze almıştır. Ancak Doğu Akdeniz'deki mücadele Türkiye'nin gelecek vizyonuyla ulusal çıkarlarını koruması üzerine şekillenmiştir. Enerji kaynaklarına ciddi derecede dış bağımlılığı olan Türkiye için Doğu Akdeniz'in zengin doğal gaz ve petrol kaynakları keşfedilmekte ve keşfedilmeyi beklemektedir. Bu meyanda, bölgedeki diğer ülkeler gibi Türkiye de kıta sahanlığı içinde yer alan bölgelerde enerji arama faaliyetleri yürütmektedir.²⁹ Libya UMH'sı (diğer tüm gruplara karşı meşru bir varlığı olan),³⁰ tarafında yer alan Türkiye, geleneksel Batılı ortaklarından ve NATO güçlerinden beklediği desteği alamamış, hatta olayların tırmandığı bir alanda onlarla (ABD, Fransa, Yunanistan gibi) karşı karşıya gelmiştir. Aynı zamanda Libya özelinde Rusya ile ayrı taraflarda yer alırken, ulusal çıkarlarını hem askerî hem de diplomatik yollarla (özellikle zorlayıcı diplomasi) korumuş ve yakın çevresindeki bir diğer istikrarsız bölgede de çatışmaları durdurmakta etkinlik sağlamıştır. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'deki başarılı sonuçlar, Türkiye'nin stratejik özerklik arayışını ve bölgesel bir güç olarak statüsünü güçlendirmiştir.

Son olarak üçüncü yakın jeopolitik düzlem ise, II. Karabağ Savaşı sırasında ve sonrasında Türkiye'nin diplomatik araçları minvalindeki etkinliğidir. Rusya'nın arabuluculuğunda Azerbaycan ile Ermenistan arasında imzalanan anlaşmanın maddelerinde Türkiye'den bahsedilmese de, Bakü'nün talebi üzerine, Türk askerinin Rus birlikleriyle birlikte bölgede bulunması akit taraflarca kabul görmüştür. Bu konunun sonuçları Türkiye için iki boyutludur; bunlardan birincisi Türkiye'nin bölgesel güç statüsüdür. 1990'lı yıllarda Karabağ konusunda atılan adımların devamı olarak, Türkiye'nin yakın çevresindeki olaylara kayıtsız kalmadığı ve

²⁹ Kemal İnat, "Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası: Hedefler, Araçlar, Yöntemler," *Kriter*, 5:49, 2020, s. 26-27.

³⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Libya İkili İlişkiler", <http://www.mfa.gov.tr/bilateral-relationships-between-turkey-and-libya.en.mfa>, erişim 27.11.2020.

büyük stratejisi sonucunda Minsk Grubu'nun bölgedeki etkinliğinin azalmasına rağmen Türkiye'nin Rus nüfuzuna denge getirdiği söylenebilir.

İkinci boyut ise Azerbaycan ile Nahçıvan arasında kurulacak koridorun Türkiye ve Türk Dünyası adına getireceği kazanımlardır. Türk Dünyası'nın en önemli koridoru yirminci yüzyılın başlarında Rusya tarafından koparılan Nahçıvan'dır ve tarihin bir tuhaflığı olarak, tam yüz yıl sonra Rusya'nın girişimiyle başlayan Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki anlaşma ile bu koridorun yeniden açılması, Türkiye'nin Türk Dünyası ile doğrudan kara bağlantısının kurulması anlamına gelmektedir.³¹ Bu bakımdan söz konusu durum bölgesel kapsamı aşan özelliklere sahiptir.

Türkiye'nin stratejik özerklik arayışının ikinci unsuru, savunma sanayine yapılan yatırımlar yoluyla millileşme hareketidir. Türkiye'nin stratejik silah kapasitesindeki artış iki şekilde gerçekleşmektedir; bunlardan ilki tedariktir. Bir devletin gerekli silah teknolojisine erişim kapasitesi yetersizse, bu sistemi ithal etmek makul bir yoldur.³² İkincisi ise savunma sanayinin Türkiye'nin kendi kapasitesi ve imkânları dâhilinde millileşmesidir. Türkiye'nin son dönemde geliştirdiği silah sistemlerinin bir kısmı etkin bir şekilde kullanılırken, bir kısmı da seri üretime hazır haldedir. Bunlardan bazıları; millî korvet MILGEM, millî taarruz helikopteri T129 ATAK, millî muharebe tankı ALTAY, millî piyade tüfeği MPT-76, millî muharebe uçağı TF-X, T625 helikopteri, silahlı temel eğitim uçağı HÜRKÜŞ, füzeler (CIRIT, Kaplan, Mızrak, HISAR, Som, Bora), Bayraktar TB2, ANKA ve Karayel, GÖKTÜRK-1 uydusu ve çeşitli zırhlı muharebe araçlarıdır.³³ Askerî güç araçlarının bu kadar çeşitlendiği ve millileştiği Türk Savunma Sanayii'nin uluslararası yansımaları da ön plana çıkmaktadır. Örneğin, Türk İHA ve SİHA'larının özellikle Suriye ve Libya'daki faaliyetleri, sadece askerî gücün bir yansıması olarak değil, aynı zamanda caydırıcılığın siyasi amacı olarak da hizmet etmektedir.³⁴

³¹ İlyas Topsakal, "Nahçıvan Koridoru: Stratejik İşbirliğinin Lojistiği," *Kriter*, 5:52, 2020.

³² Hasan Basri Yalçın, "Stratejik Silah Kapasitesi", (ed.) Abdullah Erboğa, *Türkiye'nin Stratejik Silah Kapasitesi*, SETA, İstanbul, 2019, s. 24.

³³ Abdullah Erboğa, "Türkiye'nin Stratejik Silah Kapasitesi ve Silahlanma Stratejisi", (ed.) Abdullah Erboğa, *Türkiye'nin Stratejik Silah Kapasitesi*, 2019, s. 75.

³⁴ Arda Mevlütoğlu'nun çalışmalarıyla bütünleşen ve Türk savunma sanayii ile ilgili

Türkiye'nin uluslararası sisteme dair önemli bir eleştiri getiren stratejik özerklik arayışının üçüncü unsuru ise "Dünya 5'ten Büyüktür" sloganıdır. 24 Eylül 2014 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan, BM 69. Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada bu konuya değinmiş ve Irak, Suriye, Filistin, Yemen, Libya, Afganistan ve Ukrayna'daki uluslararası krizlerin çözümsüzlüğü üzerinde durmuştur. Daha sonra BMGK'nin, yapısı, etkisizliği ve "sadece bir ülke tarafından alınan kararlar" nedeniyle temsil kriziyle ilgili eleştirilerini dile getirmiştir.³⁵ Türkiye'nin BM içindeki temsil krizine önerdiği çözüm ise, "BMGK daimi üye sayısının 5 yerine 20 olması ve kıta, inanç, köken ve diğer faktörler dikkate alınarak belirlenmesi" şeklindedir.³⁶ Türkiye'nin BMGK'ye yönelik eleştirisi ve beklentisi, Soğuk Savaş dönemi koşullarına dayalı güvenlik mimarisinin işleyişinin mevcut dünya düzenine uymadığı yönündedir. Bu bağlamda tüm normatif yönleriyle birlikte ortaya konan eleştiri ve öneriler, Türkiye'nin uluslararası arenadaki stratejik özerklik arayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

2.2. Rusya: Çok Kutuplu Bir Dünyada Büyük Bir Güç Olmak

Rusya'nın büyük stratejisindeki gelecek vizyonu, uluslararası sistemin çok merkezli yapısını ve büyük bir güç olma arzusunu vurgulayan politikaların bir bileşimini içermektedir. Çok merkezli sisteme yapılan vurgu ve büyük bir güç olma arzusu ayrı ayrı değerlendirilebilecek unsurlar değil aksine; her iki unsur da birbirinin hem nedeni hem de sonucudur. Daha somut bir ifadeyle, çok merkezli uluslararası sistem, Rusya'nın küresel düzeyde manevra alanını artırırken aynı zamanda bu sistemdeki merkezlerden biri olarak yerini sağlamlaştırma gayesi getirmektedir.

önemli analizlere ve Türkiye'nin İHA teknolojisi ve kullanımına yansımalarına ulaşabileceğimiz kaynaklar için bkz: <https://www.siyahgribeyaz.com/2020/07/bloomberg-01.html>, erişim 18.12.2020.

³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Birleşmiş Milletler 69'uncu Genel Kurulu Genel Görüşmelerinde Yaptıkları Konuşma", Eylül 2014, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2936/birlesmis-milletler-69uncu-genel-kurulu-genel-gorusmelerinde-yaptiklari-konusma>, erişim 8.12.2020.

³⁶ Recep Tayyip Erdoğan, *Yeni Türkiye Vizyonu: Dünya 5'ten Büyüktür*, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 13.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in, 43. Münih Güvenlik Konferansı'nda³⁷ uluslararası sistem adına yukarıda ele aldığımız unsurları ifade etmesi açısından çok önemli veriler sunmaktadır. Putin konuşmasında, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkması beklenen tek kutuplu dünya düzeninin ortaya çıkmadığını, aksine küreselleşmenin etkisiyle özellikle ekonomik olarak yeni güçlerin sahneye çıktığını vurgulamıştır. Bu bakımdan ona göre tek kutupluluk kabul edilemez olmaktan ziyade, aslında imkânsızdır. Aynı zamanda, küresel güvenlik mimarisinin BM'den ziyade NATO ve AB'nin çıkarlarına hizmet etmesinin büyük bir hata olduğunu belirterek BM'nin işlevsiz hale geldiğini savunmuştur.

Rusya'nın yayınladığı ulusal güvenlik stratejisi belgelerinin (UGSB) neredeyse tamamında çok kutupluluğa yapılan vurgu devam etmiştir. 1997 yılı UGSB'de³⁸ çok kutuplu bir sistemin ortaya çıkışının daha uzun bir süre içinde gerçekleşeceği vurgulanmıştır. Uluslararası alandaki sorunların tek taraflı uygulamalarla çözülmesinin oldukça yaygın olduğu da belirtilmiştir. 2000 yılı USGB'de ise³⁹ uluslararası sistemin dinamik bir sürece dönüştüğüne işaret edilmiş ve “önemli sayıda devletin ekonomik ve siyasi olarak güçlenmesinin, çok taraflı yönetim ve çok kutupluluk için uyumlu mekanizmaların ortaya çıkmasını” güçlendirdiği iddia edilmiştir. 2009 yılı USGB'de⁴⁰ “uluslararası sistemin iki kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçişi, Rusya'nın aktif ve pragmatik bir dış politika ile dünya sahnesindeki etkisini artırmasına izin vermektedir” ifadesi ile, daha önce bahsedilen “uluslararası sistemdeki yapısal değişim ve/veya dönüşümün Rusya'ya manevra alanı sağladığı” iddiasını doğrulamaktadır. 2015 yılı USGB'de ise⁴¹ ABD ve NATO ile ilgili eleştiriler devam ederken, çok kutuplu sistem kesin olarak kabul edilmiştir.

³⁷ President of Russia, “Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, February 2007, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, erişim 11.12.2020.

³⁸ Russian National Security Blueprint, December 1997, <https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/blueprint.html>, erişim 11.12.2020.

³⁹ The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, “National Security Concept of the Russian Federation”, January 2000, https://archive.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/589768, erişim 11.12.2020.

⁴⁰ National Security Strategy of the Russian Federation to 2020.

⁴¹ Russian National Security Strategy 31 December 2015, <http://www.ieee.es/>

Rusya'nın ulusal güvenlik belgelerinde çok kutupluluğa yaptığı vurgu, uluslararası sistemde kendisi için belirlediği rolün kavramsallaştırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Büyük bir güç olarak kabul edilme yolunda gösterdiği küresel etkinlik, uyguladığı politikaların şekillenmesine yol açmıştır. Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna'ya askerî müdahalesi, ulusal güvenliğin ötesine geçen siyasi hedeflerin işleyen süreçlerine bu noktada dikkat çekmektedir. Açıkça belirtmek gerekirse, bu müdahaleler Rusya'nın jeopolitik güvensizliğini ortadan kaldırırken, "büyük güç olma" arzusunu da hayata geçirmiştir. Gürcistan müdahalesinden sonra yayınlanan 2009 USGB'de, "Rusya, çok kutuplu uluslararası sistemde rekabet gücünü artırmış, önemli bir aktör olarak ulusal çıkarlarını savunma potansiyelini geri kazandırmıştır... dünya lideri olmak için dinamik bir süreç böylelikle sağlanmıştır"⁴² ifadesi: Rusya'nın ulusal güvenliğiyle bağlantılı, ancak daha üst düzeyde bir amaca hizmet eden büyük strateji vizyonunun bir tezahürüdür.

Bu bağlamda, Rusya'nın Suriye krizine askerî müdahalesi için ayrı bir parantezin açılması gerekiyor. Suriye'deki olaylar tırmanırken Esad rejimini desteklemeye devam eden Rusya, rejimin artık uzaktan ayakta tutulamayacağını anlayınca askerî müdahale yolunu seçmiştir. Bu müdahale, diğer askerî müdahalelerinden (Gürcistan ve Ukrayna) farklı olarak, uzun vadeli ulusal çıkarları gerçekleştirmek için yapılmıştır. Ukrayna'ya yapılan müdahalenin ardından yayınlanan 2015 yılı USGB'de:⁴³ "...[Rusya'nın] en önemli uluslararası sorunların çözümünde, stratejik istikrarın sağlanmasında ve devletlerarası ilişkilerde uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanmasındaki rolü artmıştır... karşılıklı yarar sağlayan ortaklıklar sürdürmeyi hedefleyerek, önde gelen bir dünya gücü olarak statüsünü pekiştirmeyi başardı." ifadesi; Rusya'nın büyük stratejisinin bir parçası olarak uluslararası sistemde kendisi için belirlediği rolün önemli bir yansımasıdır.

Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf, erişim 12.12.2020.

⁴² National Security Strategy of the Russian Federation to 2020.

⁴³ Russian National Security Strategy 31 December 2015.

Uluslararası sistemde hâlâ sıcak bir konu olan Suriye krizi konusunda çeşitli diplomatik adımlarla Rusya liderliğinde Türkiye ve İran'ın katılımıyla oluşturulan Astana platformu, mevcut çatışmaları durdurmayı başarmıştır. ABD ve Batı'nın bu sürecin dışında kalması; uluslararası sistemin yapısal değişim ve/veya dönüşümünün yol açtığı jeopolitik güç boşluklarının, küresel ölçekte etkinliğini göstermeye çalışan Rusya'nın manevra alanını nasıl genişletebileceğinin en bariz örneğidir.

Rusya, Libya'da Suriye'de olduğu kadar etkinlik elde edememiştir; Libya'daki meşru hükümete karşı çıkan güçlere verdiği desteğin tarihsel bir arka planı ile varlık göstermiştir. Rusya'nın Libya'ya yaklaşımı, Çarlık döneminde başlayan ve Sovyetler Birliği döneminde Kuzey Afrika'ya müdahaleleriyle devam eden bir rutinin yeniden dirilişidir. Rusya'nın Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgelerindeki faaliyetleri, özellikle Libya topraklarındaki Rus petrol şirketlerinin korunması ve sahalarının genişletilmesi üzerinedir.⁴⁴ Bu bağlamda Rusya, hem uluslararası alanda ABD ve Batı'ya karşı rekabet gücünü artırmış hem de Karadeniz'in ötesinde varlık göstererek manevra alanını genişletmiştir.

Rusya'nın büyük stratejisi doğrultusunda müdahale ettiği bir diğer bölge de Güney Kafkasya'dır. Rusya'nın Güney Kafkasya'daki son gelişmelere dair politikaları, Suriye meselesinden sonra yakın çevresinde de sorun çözücü aktör statüsünü güçlendirmiştir. Bu bakımdan Rusya, Türkiye'nin bölgeye müdahalesini gönülsüzce kabul ederek, Batılı güçlerin ve NATO'nun etkisiz hale gelmesini sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Rusya, yakın çevresindeki çatışma durumunda taraflara bilinçli olarak aşırı taahhütlerde bulunmaktan kaçınmaya çalışan bir dizi taktik hamle yapmıştır. Bu hamleler Rusya'nın bölgedeki, neo-emperyal nostaljinin kalıntılarına karşı pragmatizm duygusunu yansıtmaktadır.⁴⁵ Bahsi geçen pragmatizm, Rusya'nın yakın çevresine yönelik politikalarındaki yeni stratejisinin bir parçasıdır.

⁴⁴ H. Andrew Schwartz and Caleb Diamond, "Exploiting Chaos: Russia in Libya", *CSIS*, September 2020, <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/exploiting-chaos-russia-libya>, erişim 22.12.2020.

⁴⁵ Laurence Broers, "Perspectives | Did Russia Win the Karabakh War?", *Eurasianet*, November 2020, <https://eurasianet.org/perspectives-did-russia-win-the-karabakh-war>, erişim 31.12.2020.

Bu yeni strateji, mevcut anlaşmalara dayanan meşru iddiaları içeren bir yapıya bağlı kalırken, aynı zamanda sınırlarına yakınlıklarına göre bölge ülkelerine müdahaleci politikaları desteklemekle ilgilidir.⁴⁶

3. Kavramsal Bağlam II: Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet

Akıllı uyum kavramı, bir devletin ulusal güvenliğini sağlamak ve/veya ulusal çıkarlarını ilerletmek için başka bir devlet veya devlet grubuyla ilişkilerinin yapısını ifade eder. Devletler, yakın müttefikler bulmak ve/veya ittifak kurmaktan ziyade, uluslararası sistemin yapısal değişimine veya dönüşümüne dayalı bir koalisyon oluşturabilirler. Devletler koalisyonlar kurarken ulusal güvenliklerine öncelik verirlerse ortak tehdide karşı dengeleyici bir stratejiye yönelirken, ulusal çıkarlarını ilerletmek için revizyonist davranabilirler. Bu tür ilişki modellemelerinde belirsizlik ve sürdürülebilirlik konuları ön plana çıkarken, uzun vadeli stratejilerden ziyade orta ve kısa vadeli stratejilere yönelme eğilimi olabilir.

Bu bakımdan, akıllı uyum kavramının teorik bağlamının, saldırgan ve savunmacı realizmin teorik önermelerinin eklektik bir biçimi olduğu söylenebilir. Ulusal güvenliğin ön planda tutulduğu bir ortamda, ikili ilişkilerin gelişmesi ve/veya ortaklık kurma çabalarının temeli tehdit dengesi teorisi ile açıklanabilir.⁴⁷ Devletlerin ulusal güvenliklerini sağlamak için diğer devletlerle ittifak veya ortaklık kurma eğilimlerinde tehditlerinin ortaklığı belirleyicidir.⁴⁸ Bu tür devletler genellikle sahip olduklarından memnundur ve güvenlik ararlar.

⁴⁶ Vladimir Frolov, “Пусть полыхает. Как изменилась политика России на постсоветском пространстве”, (Let It Blaze! How Has Russia’s Policy Changed In The Post-Soviet Space?) *Republic Ru.*, October 2020, <https://republic.ru/posts/98310>, erişim 31.12.2020.

⁴⁷ Stephen M. Walt tarafından “İttifak Oluşumu ve Dünya Gücü Dengesi” adlı çalışmasında açıklandığında kavramın kendisine doğrudan bir referans yoktur. (International Security, 9:4, 1985), The Origins of Alliances (İttifakların Kökenleri) adlı kitabında (Cornell, 1987) “tehdit dengesi” kavramını öne sürer ve güç dengesi teorisine bir alternatif ortaya koymaya çalışır. Walt, uluslararası ilişkiler disiplininde neo-realist okulun savunmacı gerçekçileri arasında kabul edilir.

⁴⁸ Stephen M. Walt, “Balancing Threat: The United States and The Middle East,” *Yale Journal of International Affairs*, July 2010, <https://www.yalejournal.org/publications/balancing-threat-the-united-states-and-the-middle-east>, erişim 31.12.2020.

Ulusal çıkarların geliştirilmesinin ön planda tutulduğu bir ortamda, başka bir devlet ve/veya devlet grubuyla ortak hareket eden bir devletin politikaları, çıkarlar dengesi teorisi ile açıklanabilir.⁴⁹ İttifaklar sadece tehdit, korku ve tehlike tarafından motive edilmez, aynı zamanda ortaya çıkan fırsatlar ve kazanımlar tarafından da yönlendirilebilir.⁵⁰ Böylece Ulusal çıkarlarını ilerletmek isteyen sınırlı revizyonist devlet(ler) ve sınırsız revizyonist devletler bir koalisyon oluşturabilir ve bu koalisyon da bandwagoning olarak adlandırılır.⁵¹

Esnek rekabet kavramı ise ulusal çıkar ve ulusal güvenlik motivasyonlarının örtüştüğü ve çatıştığı alanlardaki ilişkiyi ifade eder. Olay ve durum temelli koalisyoncu ilişkilerin yoğunlaştığı bu alandaki rekabette, askerî gücün karşılıklı kullanımı ertelenirken, birbirini caydırmak için daha savunmacı bir yol izlenmektedir. Bu devletler, ilişkilerinin boyutlarını farklı alanlarda genişleterek, daha fazla rekabet yerine mümkün olan her alanda uyumu tercih edebilirler. Bir başka açıdan bakıldığında, iki devlet arasındaki şiddetli rekabet onları uluslararası sistemin ilerleyişinden mahrum bırakırsa ve rekabetin maliyeti kar ve zarar açısından avantajlı değilse, daha esnek bir rekabet modeline yönelebilirler.

Ancak her iki durumda da belirsizlik ve sürdürülebilirlik konuları ön plana çıkarken, rekabet istikrarlı bir seyir izlemediği için ittifak içinde güvenlik sorunları ortaya çıkabilir. Bu durumu en iyi açıklayan kavram “ittifakta güvenlik ikilemi”dir. İttifak bağları, özellikle çok kutuplu sistemlerde ulusal çıkarların güvence altına alınması ve ilerletilmesi bağlamında belirsizdir. İttifak ortakları birbirlerini terk edebilir ve/veya istenmeyen bir savaşa sürükleyebilirler. Böylelikle ittifak üyesi bir devletin tehditlerden korunması, onu başka bir devlete karşı savunmasız hale getirdiğinde güvenlik ikilemi ortaya çıkar.⁵² Saldırı-savunma dengesinde

⁴⁹ Randall Schweller tarafından geliştirilen konsept, Walt’un “tehdit dengesi” teorisine bir alternatif sunarak, ittifaklar oluşturmada ulusal çıkarların etkisine dikkat çekiyor. Schweller, neo-realist okulun saldırgan gerçekçileri arasındadır.

⁵⁰ Randall Schweller. “Bandwagoning For Profit: Bringing The Revisionist State Back in,” *International Security*, 19:1, 1994, s.79.

⁵¹ Schweller, “Bandwagoning For Profit: Bringing The Revisionist State Back Revisionist in,” s. 93-98.

⁵² Glenn H. Snyder, “The Security Dilemma in Alliance Politics”, *World Politics*, 36:3, 1984, s. 466–468.

saldırı kolaysa ittifaklar sıkı bir yapı içinde kalır ancak savunma durumu avantajlı ise devletler sorumluluk alanlarını aşarak daha fazla pay almaya çalışırlar ve bu nedenle dengeleme stratejisi başarısız olur.⁵³

Değerlendirme: Türkiye Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet

Türkiye ve Rusya'nın büyük stratejilerini analiz ederek, uluslararası sistemi ve bu sistemde oynamak istedikleri rolleri örtüşen kavramlarla tanımlayarak belli bir örüntü ortaya koymaya çalıştık. Bu örüntünün gösterdiği gibi, her iki ülkenin ulusal çıkarlarının tamamen örtüştüğünü veya çatıştığını söylemek oldukça eksik bir yorumdur. Bu bağlamda tamamen olumsuz ya da olumlu bir ilişki tanımlaması yerine, daha gerçekçi bir alternatif bakış açısı olarak uluslararası alanda Türkiye ve Rusya arasındaki akıllı uyum ve esnek rekabete odaklanmak gerekiyor.

Her iki ülkenin de büyük stratejilerini incelediğimizde, mevcut uluslararası düzenden memnun olmadıklarını ve buna bağlı olarak ulusal güvenlik sorunlarıyla baş başa kaldıklarını görüyoruz. Bu bakımdan her iki ülkenin de kendileri için tasarladıkları rolün bir sonucu olarak bir dünya düzeni arayışında olduklarını söyleyebiliriz. Düzen merkezli mantık, iki ülkenin zaman zaman yaşadığı güvenlik ikileminin belirli bir dereceye kadar azalmasına yol açabilir. Bu bakış açısı, devletlerin seçeneklerinin sıfır toplamlı bir oyundan daha fazlası olabileceğini göstermektedir. Güvenlik ikilemi yaşayan devletler uluslararası bir düzen kurmak için seçimler yaparlarsa, karar alıcılar arasındaki karşılıklı anlayış güvenlik ikilemlerini yumuşatabilir.⁵⁴ Söz konusu düzenin doğasının uluslararası bir etkiye sahip olabileceğini kabul etmekle birlikte, bunun bölgesel boyutta bir arayış meselesi olduğunu söylemeliyiz.

Rusya'nın bölgesel bir güç olan Türkiye ile rekabet ve uyum içinde olması oldukça mantıklıdır.⁵⁵ Çünkü ABD'nin çatışma bölgelerinden

⁵³ Thomas J. Christensen and Jack L. Snyder, "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organization*, 44:2, 1990, s. 140-143.

⁵⁴ Ali Bilgiç, "'Güvenlik İkilemi' ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif", *Uluslararası İlişkiler*, 8:29, 2011, s. 132.

⁵⁵ Alexander Baunov, "Why Russia Is Biding Its Time on Nagorno-Karabakh", *Carnegie Moscow Center*, October 2020, <https://carnegie.ru/commentary/82933>, erişim

dışlanmasını sağlamanın (bu Rusya için çok önemlidir) en iyi yolu bu alanlarda etkili olan bir devletle çalışmaktır. Türkiye'nin kendi ulusal çıkarları ve uluslararası alandaki stratejik özerklik arayışının pragmatik yolları da Rusya'dan geçmektedir. Bu bağlamda, bir düzen yaratmaya yönelik her adım, bahsettiğimiz akıllı uyum ve esnek rekabetin bir parçasıdır. Başka bir deyişle, uluslararası sistemin yapısal değişim ve/veya dönüşüm sürecinde Rusya, Türkiye'yi uluslararası arenadaki etkinliğini artırmak için yararlı bir araç olarak görürken, Türkiye, Rusya'yı stratejik özerkliğini güçlendirmek için kullanabileceği bir denge unsuru olarak görmektedir.

Türkiye ve Rusya'nın Suriye'deki durumunu incelediğimizde; Astana görüşmeleri ile her iki ülkede diplomatik zeminde “sorun çözücü aktörler” olarak uluslararası sistemdeki imajını yükseltmiştir. Suriye konusunda ortak adımlar atmayı öğrenen iki ülke, Libya konusunda ise karşıt tarafları desteklemelerine rağmen, esnek rekabete ve akıllı uyuma yönelmişlerdir.

Güney Kafkasya'daki çatışmaların Rusya ve Türkiye'nin aktif katılımıyla çözülmesi, Azerbaycan ile Ermenistan arasında uzun süredir devam eden bir çatışmanın sonucu olarak görülse de, bu başarılı politikanın uluslararası sistemin yapısal çıktılarıyla da ilgili olduğunu söylemek mümkündür. ABD'nin geri çekildiği ya da görece güç kaybettiği uluslararası sistemde ortaya çıkan jeopolitik güç boşluğu doldurulabilmiş, Rusya ve Türkiye'nin öncülüğünde sorun çok taraflılıktan bölgesel çizgiye taşınmıştır. Her iki devlet son 30 yılın en önemli çatışma alanlarından birinde en azından çatışmayı durdurmayı başarmıştır. Bu bağlamda, iki ülke arasında var olduğunu iddia ettiğimiz akıllı uyumun ve esnek rekabetin, Güney Kafkasya'daki son durumun bir sonucu olarak kanıtlandığını söyleyebiliriz.

Türkiye ve Rusya ilişkilerindeki asimetrik durumu akıllı uyuma ve esnek rekabete dönüştüren önemli bir diğer faktörde; Türkiye'nin askerî kapasitesini artırabilmesiyle ilgilidir.⁵⁶ Türkiye'nin (S)İHA teknolojisinin,⁵⁷

31.12.2020.

⁵⁶ Şener Aktürk, “A Realist Reassessment of Turkish-Russian Relations, 2002-2012: From the Peak to the Dip?,” *Caspian Strategy Institute*, January 2013, http://home.ku.edu.tr/~sakturk/Akturk_2013_Turk_Rus_Relations.pdf, erişim 25.12.2020.

Rus menşei hava savunma sistemlerine üstünlüğü,⁵⁷ ve böylelikle Suriye ile Libya'daki başarıları her iki bölgedeki zorlayıcı diplomasi pratiği karşısında Türkiye'nin elini güçlendirmiştir. Rusya ise bir NATO ve ABD müttefiki olarak Türkiye'nin geleneksel ortaklarıyla yaşadığı sorunların yol açtığı durumları, ikili ilişkilerde dengenin yönünü kendi lehine kurmak için pragmatik bir şekilde kullanmaya çalışmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye-Rusya ilişkilerini stratejik ortaklık üzerinden okumak ve/veya pembe gözlüklerle üst düzey bir iş birliği olarak görmek veya korku paranoyası içerisinde ontolojik bir güvenlik ikilemi olarak yorumlamak, ikili ilişkilerin değerlendirilmesinde oldukça dar ve sürdürülemez bir boyuta yol açmaktadır. “Stratejik Ortak”tan “Tarihsel Düşman”a (ya da tam tersi) geçişin oldukça kısa sürede gerçekleşebileceği görülmüştür.

Summary

The main purpose of this study is to provide a better understanding of Türkiye and Russia's bilateral relations by reviewing the history of those relations, especially in light of recent events in Syria, Libya, and the South Caucasus, and evaluating their grand strategies. In this regard, as a *juste milieu*, instead of focusing solely on their fierce competition and hostile discourse –or on the other extreme– their discourse of “strategic partnership”, which has emerged through the evaluation of recent events –we focus on the ‘grey zone,’ where the two extremes come together, in which smart alignment and flexible competition are found.

The methodology of the study consists of two conceptual parts; in the first part, the concept of grand strategy has been explained by examining the literature that addresses Türkiye's and Russia's national security and future

⁵⁷ David Axe, “Turkey Has a Drone Air Force. And It Just Went to War in Syria”, *National Interest*, March 2020, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/turkey-has-drone-air-force-and-it-just-went-war-syria-128752>, erişim 25.12.2020.

⁵⁸ Seth Frantzman, “Russian air defense systems outmatched by Turkish drones in Syria and Libya,” *Long War Journal*, June 2020, <https://www.longwarjournal.org/archives/2020/06/russian-air-defense-systems-outmatched-by-turkish-drones-in-syria-and-libya.php>, erişim 25.12.2020.

vision dynamics. Instead of explaining the grand strategies of Türkiye and Russia separately (which is beyond the scope of this study), a pattern has been sketched out around two dynamics. The first consists of the geopolitical insecurity that surrounds the concept of national security and, accordingly, the self-help phenomenon. The second dynamic is that of the interplay of opportunities and risks created by the current world order, in which the structural transformation of the international system is affecting both countries. In the second conceptual part of the study, the grand strategy pattern that is traced in the first section in order to explain Türkiye-Russia relations has been tested through the concepts of “smart alignment” and “flexible competition”. First, these concepts have been defined according to the theoretical propositions of offensive and defensive realism; then an evaluation has been presented, focusing on the regional events pertinent to the two countries. In the conclusion, the future of Türkiye-Russia relations has been analysed through alternative scenarios.

Çatışma Beyanı:

Araştırmamın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışması beyanımız bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Yazarların çalışmaya katkı oranı %50'dir.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

- ART Robert J. (2004). *A Grand Strategy for America*, Cornell University Press, Ithaca.
- BİLGİÇ Ali (2011). “Güvenlik İkilemi’ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif”, *Uluslararası İlişkiler*, 8:29, 132.
- BRANDS Hal (2014). *What Good Is Grand Strategy?: Power and Purpose In American Statecraft From Harry S. Truman To George W. Bush*, Cornell University Press, Ithaca.
- CHRISTENSEN Thomas J. ve SNYDER Jack L. (1990). “Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity”, *International Organization*, 44:2, 137-168.

- DENNIS M. Drew ve Donald M. Snow (2006). *Making Twenty-First Century Strategy: A Introduction to Modern National Security Processes and Problems*, Air University Press, Maxwell AFB: Alabama.
- ERBOĞA Abdullah (2019). “Türkiye’nin Stratejik Silah Kapasitesi ve Silahlanma Stratejisi”, (ed.) Abdullah Erboğa, *Türkiye’nin Stratejik Silah Kapasitesi*, SETA, 69-104.
- ERDOĞAN Recep Tayyip (2017). *Yeni Türkiye Vizyonu: Dünya 5’ten Büyüktür*, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara.
- GADDİS John L. (2018). *On Grand Strategy*, Penguin Press, New York.
- IKENBERRY G. John. (2011). “The Future of The Liberal World Order: Internationalism After America”, *Foreign affairs*, 90:3, 56-68.
- İNAT Kemal (2020). “Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikası: Hedefler, Araçlar, Yöntemler”, *Kriter Dergisi*, 5:49, 26-27.
- KARAÖSMANOĞLU Ali (2020). “Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi”, (ed.) Ali Karaosmanoğlu ve Ersel Aydınli, *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 7-43.
- KENNEDY Paul (1991). *Grand Strategies in War and Peace*, Yale University Press, New Haven.
- KİBAROĞLU Mustafa (2019). “Paradigma Yokluğunda Küresel ve Bölgesel Politikalar Belirlemek”, *Stratejist*, 23, 20-25.
- KISSENGER Henry (2016). *Dünya Düzeni*, Boyner Yayıncılık, İstanbul.
- LARSON Deborah W. (2018). “New Perspectives on Rising Powers and Global Governance: Status and Clubs”, *International Studies Review*, 20:2, 247-254.
- MARTEL William C. (2015). *Grand Strategy in Theory and Practice: The Need for An Effective American Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge.
- ÖNİŞ Ziya ve KUTLAY Mustafa (2013). “Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICS”, *Third World Quarterly*, 34:8, 1409-1426.
- ÖZDEMİR Haluk (2020). “Tasarlanmış ve Beliren Üst Stratejiler: Türkiye ve Diğer Orta Büyüklükteki Devletler için Alternatifler”, (ed.) Ali Karaosmanoğlu ve Ersel Aydınli, *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 43-75.
- POSEN Barry R. (1984). *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*, Cornell University Press, Ithaca.
- POSEN Barry R. (2014). *A New Foundation for U.S. Grand Strategy*, Cornell University Press, Ithaca.
- SCHWELLER Randall L. (1994). “Bandwagoning For Profit: Bringing The Revisionist State Back In”, *International Security*, 19:1, 72-107.
- SNYDER Glenn H. (1984). “The Security Dilemma in Alliance Politics”, *World Politics*, 36:4, 461-495.
- TOPSAKAL İlyas (2020). “Nahcivan Koridoru: Stratejik İşbirliğinin Lojistiği”, *Kriter*, 5:52.
- WALT Stephen M. (1985). “Alliance Formation and the World Balance of Power”, *International Security*, 9:4, 3-43.
- WALT Stephen M. (1987). *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca.
- YALÇIN Hasan B. (2019). “Stratejik Silah Kapasitesi”, (ed.) Abdullah Erboğa, *Türkiye’nin Stratejik Silah Kapasitesi*, SETA, İstanbul, 19-69.
- YEŞİLTAŞ Murat ve PİRİNÇÇİ Ferhat (2020). *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye’nin Büyük Stratejisi*, SETA, İstanbul.
- ZAKARIA Fareed (2008). *The Post-American World*, W.W. Norton, New York.

ZENGİN Alperen K. (2020). "Paradigmasız Uluslararası Sistem ABD'nin Kontrollü Geri Çekilişinin Bir Sonucu Olabilir", *Asya-Avrupa Dergisi*, 5:50, 53-60.

İnternet Kaynakları

"National Security Strategy of the Russian Federation to 2020" (2009). <https://www.prlib.ru/en/node/353849> , erişim 25.11.2020.

"National Security Strategy of the Russian Federation", (1997). <https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/blueprint.html>, erişim 11.12.2020.

"National Security Strategy of the Russian Federation", (2000), https://archive.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptICk6B6Z29/content/id/589768, erişim 11.12.2020.

"National Security Strategy of the Russian Federation", (2015), <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>, erişim 11.12.2020.

AKTÜRK Şener (2013). "A Realist Reassessment of Turkish-Russian Relations, 2002-2012: From the Peak to the Dip?", *Caspian Strategy Institute*, http://home.ku.edu.tr/~sakturk/Akturk_2013_Turk_Rus_Relations.pdf , erişim 25.12.2020.

AXE David (2020). "Turkey Has a Drone Air Force. And It Just Went to War in Syria.", *National Interest*, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/turkey-has-drone-air-force-and-it-just-went-war-syria-128752> , erişim 25.12.2020.

BAUNOV Alexander (2020). "Why Russia Is Biding Its Time on Nagorno-Karabakh," *Carnegie Moscow Center*, <https://carnegie.ru/commentary/82933>, erişim 3.12.2020.

BRANDS Hal (2012). "The Promise and Pitfalls of Grand Strategy", *Strategic Studies Institute, US Army War College*, <https://www.jstor.org/publisher/ssiusarmywarc>, erişim 20.12.2020.

BROERS Laurence (2020). "Perspectives | Did Russia Win the Karabakh War?", *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/perspectives-did-russia-win-the-karabakh-war>, erişim 31.12.2020.

FRANTZMAN Seth (2020). "Russian Air Defense Systems Outmatched By Turkish Drones in Syria and Libya," *Long War Journal*, <https://www.longwarjournal.org/archives/2020/06/russian-air-defense-systems-outmatched-by-turkish-drones-in-syria-and-libya.php>, erişim 25.12.2020.

FROLOV Vladimir (2020). "Пусть полыхает. Как изменилась политика России на постсоветском пространстве", *Republic*, <https://republic.ru/posts/98310>, erişim 31.12.2020.

FULLER Graham E. (2020). "Is Turkey Out of Control?", <https://grahamefuller.com/is-turkey-out-of-control/>, erişim 07.12.2020.

LAYTON Peter, "Grand Strategy? What Does That Do For Me?", *The Strategist*, Jul 2012, <https://www.aspistrategist.org.au/grand-strategy-what-does-that-do-for-me/>, erişim 21.12.2020.

MEVLÜTOĞLU Arda, "Türkiye'nin İHA Teknolojisi ve Kullanımının Literatürdeki Yansımaları", Kasım 2020, <https://www.siyahgribeyaz.com/2020/07/bloomberg-01.html>, erişim 18.12.2020.

President of Russia Official Website (2007). "Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy", <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, erişim 11.12.2020.

SCHWARTZ H. Andrew and DIAMOND Caleb (2020). "Exploiting Chaos: Russia in Libya", *CSIS*, <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/exploiting-chaos-russia-libya>, erişim 22.12.2020.

- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2016). “İran İslam Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlarının Suriye ihtilafını sona erdirmek ve siyasi süreci canlandırmak için üzerinde mutabık kalınan adımlara ilişkin ortak açıklaması”, https://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu_-turkiye-cumhuriyeti-ve-iran-islam-cumhuriyeti-disisleri-bakanlarinin-suriye-ihtilafinin-sonlendirilmesine-mat.tr.mfa , erişim 8.12.2020.
- WALT Stephen M. (2010). “Balancing Threat: The United States and The Middle East”, *Yale Journal of International Affairs*, July 2010, <https://www.yalejournal.org/publications/balancing-threat-the-united-states-and-the-middle-east>, erişim 31.12.2020.